

Lovay Zsuzsanna

THÉK ENDRE HISTORIZÁLÓ BÚTORMŰVÉSZETE

A 19. század második felének magyarországi bútortörténete az iparművészet eddig kevésbé kutatott, ám fontos fejezete.

A közel négy évtizedet átölelő korszak, az 1870-es évek közepétől az első világháború kitöréséig az építészetben és a vele szorosan összekapcsolódó belső berendezésben, bútorművészségben számos stílust, irányzatot, művészi felfogást vonultatott fel. E széles spektrumban egymás mellett, ám egymást áthatva, eklektikusan összefonódva voltak jelen a romantikus historizmus, a neoreneszánsz, a neobarokk és a neoklasszicizmus, majd az új stílusirányzat, a szecesszió különböző változatai. Mindezt átszötte a nemzeti stílussteremtés két főbb vonulata: a magyar történelmet és népművészetet konzerválni kívánó törekvés; illetve a magyar és külföldi – nem utolsósorban gyarmati indiai, perzsa és mór – építészeti elemeket a szecesszió floralizmusával ötvöző kísérlet. A magyar iparművészetben egyszerre volt jellemző az egymással párhuzamosan futó osztrák, német, francia neostílusok hatása és a historizáló-eklektikus népi motívumkincset az önálló nemzeti művészet megteremtésének igényével felhasználó irányzat. A fenti törekvések szimbiózisa Thék Endre bútorasztalos munkásságában ugyancsak megtalálható.

Thék Endre a tizenkilencedik század végének és a huszadik század elejének tipikus vállalkozója. Külföldi tanulmányai és tapasztalatai után Budapesten alapította meg az első nagyszabású magyarországi bútorgyárat. Művészi színvonalú bútorokat és belső berendezéseket készített, neves művészek, tervezők vázlatai, tervei alapján. A főváros legjelentősebb állami középületeinek reprezentatív enteriőrjei – az 1870-es évek közepétől közel negyven évig – többségében a Thék-gyárból kerültek ki, mintegy normát szabva a historizmus magyarországi berendezéseinek mind művészi, mind szakmai-kiviteli szempontból. Thék Endre „igazi iparos self-made-man typos” – ahogyan kortársa, Gaul Károly jellemezte.¹

Az asztalosinasként induló fiatalember hihetetlen elszántsággal és akaratereővel hozta létre Magyarországon az első valóban nagyipari szinten dolgozó bútorgyárat. Kitartó munkájának eredménye a „Thék Endre Bútor, Zongora és Épületmunkák Gyára Részvénytársaság”, melynek értéke 1919-ben, Thék halálakor közel ötmillió korona volt.

A Thék Endrében lakozó ambíció szerencsés pillanatban – a 19. század hetvenes éveiben, a magyar ipar születésének idején – bontakozhatott ki. A nemzeti ipar megteremtésének 1842-ben, az első országos iparkiallítás körül

született kossuthi gondolata a kiegyezés után újra lendületet kapott, a magyarországi fejlődést ekkor már visszatartó céhrendszer 1872-ben megszűnt. Elkezdődött a közigazgatás, a közlekedés, az állami hivatalok szervezése, és ennek következtében a főváros és a megyei városok nagyszabású építkezései. A kereskedelem dinamikus növekedése, a gazdasági kibontakozás, és az ezzel egyidejű polgárosodás – a „gründerzeit” – termékeny talaján Thék vállalkozó egyénisége kiteljesedhetett. A benne munkáló természetes tudásszomj és karriervágy hajtotta Pestre, Bécsbe, Párizsba. Ugyanakkor tanulóévei alatt és tapasztalatszerző útjai idején a magyar szellemi élet kiváló személyiségeivel való találkozás hatására nemzeti öntudat, hazafias elkötelezettség gyökerezett meg benne, ami visszaindította Magyarországra, hogy megszerzett tudását, alkotóvágyát itthon kamatoztassa.

Apai családjában elődei megbecsült mesteremberek, nem egy közülük céhmester tisztséget viselt. Thék András (későbbiekben Endre) 1842. november 1-jén Orosházán született. A Thék szülők női szabóságot működtettek Orosházán, amiből a család, ha nem is fényesen, de tisztességgel megélt.

Az apa, Thék András 1847–1849 között Boczkó Dániel Békés megyei országgyűlési képviselő, gerendási földbirtokos gazdaságának intézői állását töltötte be, majd a forradalom után minden vagyonát elvesztette. A Thék család ekkor visszatért Orosházára. 1849-től Thék Endre a helyi katolikus elemi iskolában tanult, majd 1852-ben asztalosinasnak állt. Ifjú Thék tizenévesen Orosházán felszabadult segéd lett, ezután Békéscsabán egy évet töltött egy közelebről meg nem határozott asztalosműhelyben, majd Hódmezővásárhelyen folytatta tanulmányait Dobner [Daubner] Pál asztalosmesternél. A hódmezővásárhelyi tanulóéveit követően 1859-ben Pestre jött, határt nem ismerő odaadással sóvárogva további tanuláért.

Pesten rendszeresen látogatta az evangélikus legényegyletet, ahol megismerkedett apja gyermekkori iskolatársával, az orosházi születésű Székács Józseffel, a pesti evangélikus egyház első magyar lelkészével, a későbbi püspökkel, a magyar szellemi élet és nemzeti öntudat lelkes ébresztőjével. Ajánlására Győri Vilmos segédlelkész foglalkozni kezdett az ifjú Thékkal, igyekeztén pótolni hiányos tudását. Az evangélikus legényegyletben Thék 1859-ben megismerkedett Serli Sándor asztalossal, aki ekkortájt új élményekkel telve jött vissza Párizsból. Lelkesedése a francia kultúra iránt magával ragadta Thék Endrét, aki azzal a céllal kezdett el franciául tanulni, hogy eljuthasson Párizsba, a bútorművészet fővárosába. Serli mellett elsajátította a bútorasztalos mesterség fogásait is, és megismerkedett a divatos angol és francia bútorstílusokkal. Thék Endre két évet töltött Serli mellett, majd eljutott Bécsbe. „Az a nagy feladat ösztökölt, hogy Párisba menjek, amit el is értem” – írta önéletrajzában.²

A bécsi utazás valószínű időpontja legkorábban 1861-re tehető, ottani tartózkodásának időtartama nem ismert. Feltételezhető, hogy 1862–1863 táján érkezhetett Párizsba, és nagy valószínűséggel öt évet töltött ott. Ezekről az

évekről rendkívül hiányosak a vonatkozó adatok. Az a fantasztikus ambíció, amivel a huszonkét-huszohárom éves Thék érkezett, eleve megfelelő alanynyá tette őt arra, hogy jól ki is tudja használni a kínálkozó lehetőségeket. „Vágyam megvalósítása Párisban csak annyiban volt fontos, hogy ott továbbtanulva, annál biztosabban éljek meg Amerikában, ahová vágytam a földi jónak esetleges megszerzése végett.”³

Thék Endre hamarosan francia asztalosműhelyekben kapott munkát, és nemsokára „művezetője” lett egy párizsi „bútorgyárnak”. A Thék által említett bútorasztalos műhelyt mostanára sikerült azonosítani. Az 1928-ban rendezett III. Országos Kézművesipari Tárlat ismertetőjében megtalálható adatok szerint: „Végre a múlt század hatvanas évek elején Párisba ment, ahol az itthon szerzett kevés francia nyelvismeretével elejétől fogva boldogult, úgyhogy első időtől fogva már tekintélyes asztalosműhelyekben talált munkát, sőt már a hatvanas évek közepe táján a Hunzidoger és Wagner igen előkelő elzászi származású cégnél »contremaître« állást foglalt el” – írja Gaul Károly.⁴ A „contremaître” kifejezés ténylegesen szakmailag képzett, egy csoport munkájáért felelős vezetőt – művezetőt jelentett. Azonban a gyár nevét Gaul Károly nem pontosan írta le, 1872–1882 között működött Párizsban a „HUNSINGER ET WAGNER, 13, rue Sedaine, Paris” bútorasztalos cég, melynek két vezetője az alsórajnai Dossenheimben született Charles Hunsinger (1823–1893) és Charles-Adolphe-Frédéric Wagner voltak. E műhelyben készült elefántcsont-berakású ébenfa bútorok szerepeltek az 1865. 1867. 1878. évi párizsi kiállításokon, valamint az 1881. évi brüsszeli kiállításon, ahol aranyérmeket nyertek. Az 1889. évi párizsi világkiállításon már egyedül szereplő Hunsinger ezüstérmét nyert marketériás könyvszekrényével. A bécsi iparművészeti múzeum gyűjteményében van a cég által 1881-ben Rudolf trónörökös és Stefánia hercegnő eljegyzési ajándékaként készített elefántcsont marketériával díszített ébenfa kabinetszekrény, amelyet a párizsi Magyar Egylet vásárolt meg és ajándékozott az ifjú párnak.

Thék további stílusigazodása miatt fontos, hogy az első magas szintű műbútorasztalosi (ébeniste) ismereteit Párizsban szerezte. A kifinomodott díszítésű és nagy mesterségbeli bravúrt igénylő bútorok készítésében szerzett jártassága, és az újjáélelt történeti stílusok – elsősorban a XVI. Lajos stílus – iránti vonzalma későbbi munkásságában meghatározó lett. Bár katalógus adat nem említi,⁵ Thék önéletrajzában büszkén írja, hogy „az 1867-iki világkiállítás Párisban lekötötte egész lényemet és a tárgy, amely kezem munkája volt a kiállításon, nem az utolsók közt foglalt helyet. Ezen kiállítás alkalmával ismerkedtem meg mélyrehatólag hazánk elmaradottságával, éreztem annak a nagy feladatnak fontosságát, hogy nem Amerikába kellene mennem, hanem haza és ott azon kellene munkálkodnom, hogy a világ nemzetei között mi is számottevők legyünk.”⁶

Kossuth személyisége, magatartása, szellemisége, stílusa, beszédmodora, lelkesedése, a magyar iparra vonatkozó nézetei, romantikus hazafiassága

erősen befolyásolta Thék gondolkodását: „A leghatalmasabb befolyást gyakorolta reám Kossuth Lajos azon szava, amikor én és több magyar fiú, akik Párisban éltünk, az osztrák-német háború idején a magyar légióba akartunk állni, hogy Ausztria uralmát megtörni segítsünk és a magyar nemzet jobblétét biztosítsuk. A háború után békének kell lenni és a mi feladatunk csak ezután következik be igazán a békés munkásság folytán. Tehát ne a légióba menjek folytatta, hanem haza és ott munkássággal szolgáljam hazámat” – emlékszik vissza Kossuth Lajos szavaira már említett önéletrajzában. Thék komolyan vette a biztatást, és későbbi munkásságával a hazai iparfejlesztés ügyét szolgálta.

A maga romantikus-patetikus stílusában ír a hazafias lendületét kiváltó környezetéről: „Így p.o. 1866-ban Simonyi Ernő Párizsban élő nagy hazánkfíával már együtt intéztük a magyar egyesület ügyeit, ő mint annak elnöke, én mint az egyesület titkára és pénztárnoka. Abban a kitüntetésben is részesültem, hogy feledhetetlen Irányi Dániel, Horn Ede és mások társaságában nagy tárgyalásokban vettem részt, amelyeken az elhangzott szavak oly csodás erővel hatottak rám, hogy a jólétet ígérő Amerikába való menetelről lemondottam, hallva az egyes nagy hazafiak varázserejű szavát, hogy a magyar nemzet jövőjének fényessége csak akkor következne be, ha minden magyar megtenné kötelességét, ki-ki saját hivatása terén.”⁷

Valamikor az 1867 és 1870 közötti időben Thék Endre visszatért Magyarországra, és Pesten próbált elhelyezkedni. Pesten az Üllői úti „Bútor-kézműzeti gyár”-ba jelentkezett az üresedésben levő művezetői állásra, de a tulajdonos – Taussig József – bizalmatlanul fogadta – és nem alkalmazta. Így 1872-ben „a Párisban megismert 48-as menekültek támogatásával a Józsefváros Szűz-utcai kis telepén kezdte az üzemét és munkával ellátva, elég hirtelenül fejlődött...”⁸ A műhely termékeit már az 1872. évi országos kiállításon, Kecskeméten bemutatta, majd részt vett az 1876-ban Szegeden rendezett kiállításon is. Ettől kezdve minden országos kiállításon szerepelt, és legtöbbször a szervezési munkákban is részt vállalt. Az 1873-ban rendezett bécsi világkiállításon történt hazafias közreműködését, hasznos és sikeres szolgálatait Ferenc József császár arany érdemkereszttel ismerte el.

Az 1870-es években a magyar iparfejlődés iránt érzett kötelesség- és felelősségtudata közéleti szerepvállalásra készítette, 1874 óta az Iparegyesület tagja, 1881-től az Országos Iparegyesület igazgatósági tagja, 1897-től 1919-ben bekövetkezett haláláig alelnöke volt.

Műhelyének bőven akadt munkája magán megrendelésekből, polgári lakások, de kastélyok bebútorozásában is. A szakmai elismertség nagyobb állami megbízásokhoz juttatta (1884 – Operaház), és anyagi gyarapodással is járt. Sorsszerűnek tűnhet, hogy 1885-ben Thék megvásárolta Taussig József asztalosüzemét, „megszervezte a régebben főnnállott bútortipar részvénytársaság Üllői-úti nagy telepét, és műhelyét is itt rendezte el és mintaszerűen rendezte be”.⁹

1. Budavári királyi palota: a Szent István terem bútorai

Az 1885-évi országos kiállítás katalógusának melléklete ekképpen hirdeti a gyárat: „Thék Endre budapesti bútór-kézműzeti faárú-gyára. Tart készletben bútorszati tárgyakat, vállalkozik, bármily gazdag rajzok után, kastélyok, paloták teljes felszerelésére, nemkülönbén bármily bútorszatok, ajtók, ablakok készítésére; – úgyszintén amerikai parkéták és másneműek mindig vannak nagymennyiségben készletben. Rajzok megrendelések szerint, bármily korbeliek, készíttetnek, úgy lakhely-felszerelésekhez, mint építészeti asztalos-munkához. Minden néven nevezendő munkák jótállás mellette a legponosabban szállíttatnak, úgy vidékre, mint helyben.”¹⁰

Az 1885-iki budapesti Országos Általános Kiállításon mint országos főbizottsági tag, és a bútoripari csoport, valamint munka-kiállítási csoport bíráló bizottságának elnöke, csak versenyen kívül állíthatott ki. A bútoripari kiállítás „az egyik legszebb, legsikerültebb csoportja volt az első magyar, igazán nagyszabású országos kiállításnak”. A kiállítás királyi pavilonjának berendezésében is közreműködött, és a fő terem „nagy áldozatok árán állította elő” saját anyagi ráfordítással. A „királyszobában” a mesteri kivitelű faragott diófa plafon, a diófából készült falburkolat, az ajtók, a kandalló és a stílszerű bútorok a külföld legkiválóbb szakértőinek osztatlan elismerését is kivívták.

Szorgalmával, tehetségével, ízlésével az aránylag kicsi műhelyből teremtette meg Thék Endre Budapest első modern bútorgyárat, amely a magyar ipar egyik büszkeségévé vált, 1890-ben már a gyártelep háromemeletes épületegyüttese magasodott az Üllői úton.

Thék Endre az 1880-as évektől tevékenykedett az Országos Iparegyesületben. A budapesti Kereskedelmi és Iparkamara ipari osztályának elnökeként hivatalos véleményt formáló, törvényeket előkészítő bizottságok tagjaként az iparfejlesztésnek irányt meghatározó személyiségévé vált. Részt vett az 1884. évi XVII. ipartörvény tervezetének kidolgozásában, de módosító javaslatait – majd évekkel később – csak részben tudta érvényesíteni.

Tanult asztalosmesterségét és vállalkozói szervezőképességét nemcsak számtalan magánpalota berendezésében, bútorszatának kivitelezésében kamatoztatta. Az 1880-as évek végétől nagy állami megrendelésekkel keresték meg, és így a reprezentációs közintézmények berendezésében hatalmas részt vállalt: az Operaház 1884. évi berendezésének elkészítése után, 1890–1891 között a Törvényszéki Palota épületének falburkolataira és berendezésére, 1894–1902 között az Országház belső berendezéseire nyert megbízást.

A reprezentációs célokat szolgáló nagyobb épületek belső termeinek kialakításában kiemelt szerepe volt az építésznek. Steindl Imre az Országház tervezője, a kor gyakorlatának megfelelően felvázolta az egyes jelentősebb termek arculatát, meghatározta stílusukat, de a bútorok megtervezését átadta építésztársainak – a miniszterelnöki dolgozószoba berendezésének megtervezését ifjú Foerk Ernőre (1868–1934) bízta. A Parlament tervtárában őrzött eredeti – „fe” szignóval ellátott – bútorrajzokat Steindl Imre mint főépítész jóváhagyta. Foerk Ernő alkalmazkodni tudott a korszak ízléséhez, otthonosan

2. Országház: miniszterelnöki íróasztal és ülőbútorok

mozgott a neogótika, neoreneszánsz, de a historizmus jegyeivel ötvözött új stílusáramlat – a szecesszió terén is. „Az asztalos munkát persze egy ember el sem vállalhatta volna; az óriási tömeget öt cég között osztották fel. Thék Endre nagy gyára legtöbbit dolgozik az országház részére; nagy munkát kapott a jó nevű Michl Alajos cég is, azután Csepreghy János, a Neuschloss cég [Neuschloss Károly és fiai] s Gregeresen G. Valamennyi előkelő gyártelep, óriási üzemmel, úgy, hogy sokat várhatunk az új országház részére készített és készítendő munkáiktól.”¹¹

A miniszterelnöki dolgozószoba mahagóni mennyezetét, falburkolatát

és bútorait Thék Endre Üllői úti bútorgyárában kivitelezték. A miniszterelnöki dolgozószoba mennyezete és a falak lambériaborításra mahagónifából készült. A bútorok formába préselt, színes festésű eozinmázas – Zsolnay Vilmos pécsi gyárában készült – kerámiabetétekkel ékesek. A szabadon álló íróasztal, a könyvszekrény és a háromajtós szekrény, a terveken eredetileg négyszögletes szalonzszoftal helyett megvalósult kerek asztalka, a berendezéshez egykor iratállvány és mosdószekrény tartozott, melyeket ma csak enteriőrfotóról ill. tervrajzról ismerünk. A berendezést társalgási együttes egészítette ki. Az ülőgarnitúra zöld színű bőrrel bevont kárpitozott bútorainak díszítése – szűrők hímzéseire emlékeztető, kör alakú keretbe foglalt stilizált motívumai – hímzéssel kontúrozott színes bőrapplikáció. Az ülőbútorokat Gelb Miksa és Fiai cég készítette, a munkálatokat Gyömrői Manó cégtárs tulajdonos és Petényi József vezették.

Théket 1897–1904 között a budai királyi palota berendezéseinek, a Szent István-teremnek, lakó-, háló-, ebédlő- és fogadószobák elkészítésére kérte fel Hauszmann Alajos. A budai királyi vár belső berendezésének hauszmanni koncepciója a magyar történelem nagy kiemelt korszakainak megörökítése, a múlttal való kontinuitás reprezentációs célú és szimbolikus értelmű kifejezése volt. Amint Hauszmann Alajos maga írja: „... emlékszerű alakban kívántuk kifejezésre juttatni az Árpádok [Szent István-terem – román], a

Hunyadiak [Hunyadi Mátyás király terem – reneszánsz] és a Habsburgok [Mária Terézia királynő terem – barokk] korszakát, mely célból a palota egyes gócpontjaiban korhű kiképzésű termeket alkottunk. A történelmi stílusokat azonban nem alkalmaztuk szolgai utánzással, nem másoltuk, hanem az illető stílus szellemében terveztük meg minden egyes esetben díszítéseinket.”¹²

Hauszmann terveinek megvalósítására – koncepciójából következően – hazai kivitelezőt kellett keresen. Az asztalos műipar hazai színvonalát, valamint az elkészítendő munka volumenét tekintve olyan valakit kerestek, aki nemcsak a művészi kvalitást tudta garantálni, hanem szervezőkészséggel bírt, össze tudta hangolni a munkafázisokat, egy kézben összpontosítani a kivitelezést, a szállítást és a beépítést, mégpedig a határidők maradéktalan betartásával. Bizonyosra vehető Thék Endre és Hauszmann Alajos közös enteriőr-tervezői tevékenysége, folyamatos együttműködése. Hauszmann a palota fogadótermeiben, lakosztályaiban, folyosóin több forrásból származó eredeti – reneszánsz, barokk, klasszicista és empire – bútorokat is felhasznált, melyeket külföldön vásárolt. Ezeket mintának felhasználva Théknel rendelt kiegészítő bútorokat, „amit Thék Endre mesterünk oly kitűnően végzett, hogy munkáját a régitől nem lehet megkülönböztetni”.¹³

Régi ismeretségük és korábbi közös munkálkodásuk úgy a magán épületek, mint az állami reprezentatív épületek enteriőr-kialakításában (pl. a Kúria) igen jó és megbízható partneri viszonyt jelentett. A jelentős állami megbízások komoly szakmai elismerést hoztak Thék Endrének. A miniszterelnöki dolgozószoba, „az 1900. évi párisi kiállításon méltó figyelmet keltett”. Hasonlóan az éppen akkor befejezett budavári palota Szent István-termének berendezése is – az Iparművészeti Múzeumban 1899-ben rendezett Karácsonyi Kiállítás után a többi díjazott tárggyal egyetemben – képviselte Magyarországot az 1900. évi világkiállításon, ahol az egyik nagydíjat nyerte el.

Eközben együttműködött a budapesti és vidéki magán kastély- és palotaépítkezésekben, berendezésükben: 1884–1886 Saxlehner bérpalota és Emmer-palota, 1887–1889 Wenckheim-palota, 1884–1892 gróf Károlyi István palota, 1898 gróf Andrassy Tivadar budai palotája ebédlőjének berendezése Rippl-Rónai József tervei alapján; a budafoki Sacellár-Törley kastély stb. Később, 1905-ben a Tőzsdepalota, majd 1912–1914-ben a Hazai Bank számára is dolgozott a Thék-gyár.

A nagy állami megrendelések lehetőséget teremtettek a gyár fejlesztésére, és egyúttal anyagi biztonságot hoztak Théknek személyesen is. Egyre több időt szentelt a közügyeknek, az iparügyek szervezésének. Fontos szerepe volt az országos kiállítások előkészítésében, kivitelezésében, képviselte a magyar ipart a világkiállításokon; az 1889. évi negyedik párizsi világkiállításon zsűritag, az 1896. évi ezredéves kiállítás faipari csoportjának elnöke, a zsűri alelnöke. Mikor már vezető helyet foglalt el az asztalosiparban, elhatározta, hogy berendezkedik zongoragyártásra is (1897-től). Nem elégedett meg az-

zal, hogy a bútorgyártásban a legmagasabb színvonalon teljesített, hangszeripart akart teremteni Magyarországon. Bizonyos, hogy zongorák számára nagyszerű szekrényeket készített a gyára, a siker viszont elmaradt, a hangversenyző művészek nem a Thék-féle zongorákat részesítették előnyben.

Az 1897–1919-es években az Országos Iparegyesület alelnöke, az 1900-as évek elejétől az Iparegyesületen belül szakcsoportként működő Ipartestületek Országos Szövetségének elnöke lett; később az ebből kivált Iparosok Országos Kamarájának alapító elnöke. Mindenkor az volt a célja, hogy a kézműves hagyományokat, a mestermunka színvonalát a nagyobb tömegű gyáripari termelésben is megőrizze. Ennek elősegítésére 10 000 koronás alapítványt hozott létre, melynek célja „az Országos Iparegyesület által évente egy oly művezető vagy asztalos munkás megjutalmazása volt, aki működése helyén hosszabb időt töltve, munkájával az ország gazdasági erősbödéséhez hozzájárult”¹⁴.

Az egyesületi életben, és az ipart érintő törvényeket előkészítő hivatalos bizottsági és nem hivatalos iparos szakértekezleteken a kézműves kisipar és a gyáripar szervezése terén kifejtett véleménye, tapasztalatai mind a magyar ipar fejlődését segítették elő. Szakmai fórumokon tartott hozzászólásai, hivatalos beszédei híresek voltak szép stílusukról, emelkedettségükről, lendületes hazafias pátoszokról. A főváros törvényhatósági bizottságának és a kormány által szervezet majdnem valamennyi ipari érdekű bizottságnak tagjaként a magyar iparfejlesztés jelentős irányítója volt. Tagja volt az új ipartámogató törvény tervezetét kidolgozó bizottságnak, elszánt képviselője a közszállítások és közmunkák ügyének, proponálója a magyar munka, a magyar áru elsőbbségének a külföldivel szemben. A kormány megbízásából munkálkodott az iparosok segélyezésén, iparostanonc oktató intézmények felállításán (így iparfejlesztési tervein túl az ifjúság és a gyermekek iránti szeretete is kiteljesedhetett – saját gyermeke nem lévén). Az inasoktatás megreformálása érdekében felkarolta az inasotthonok ügyét, először mint a budapesti József fiú-árvaház gondnoka, melynek támogatásáról végrendeletében is gondoskodott 500 000 korona tőkéjű alapítvány létrehozásával. 1902-ben pedig saját költségén, szülővárosában, Orosházán, megalapította a Ferenc József Tanoncotthont, melyben hatvan tanuló képzését, teljes ellátását és ruházatát biztosította. Az iparostanulók szövetségének eszméje, amelyet Thék Endre Orosházán megvalósított, példaértékűvé vált az ország más részein is. Fanatikus hittel és elszántsággal igyekezett Orosházán kézművesipari mintaműhelyeket létesíteni. Fáradhatatlan buzgalommal járt ki állami támogatást, gépségelyt, kamatmentes kölcsönt, közszállításban való részvételt az orosházi iparosok számára. 1907-ben a helyi iparos érdekek lelkes támogatásáért Orosháza díszpolgárává avatták.

1904-ben belépett a budapesti Kereskedelmi és Iparkamarába, ahol nyomban alelnökké választották. „Az ipari osztály vezetését erős kézzel ragadta meg és különösen a kisipari ügyekkel foglalkozott rajongó lelkesedéssel, meleg

szeretettel és nemzeti érzéssel. Mindvégig szorgalmazta az iparosok, gyárosok szakmák szerinti tömörülését. Kezdetől fogva legkedvesebb működési köre az iparfejlesztés és a munkásképzés volt.”¹⁵ A budapesti tanonc- és segédmunka-kiállítás rendezését is magára vállalta.

1905-ben érte Thék Endrét a magyar iparművészek legnagyobb kitüntetése. „Az iparművészeti állami nagy aranyérmét az Országos Iparművészeti Társulat és Országos Iparművészeti Múzeum 1905. évi kiállítása alkalmából a hazai asztalosságnak műiparrá fejlesztése körül szerzett érdemei elismerésül” neki adományozta. Bútoraival nemzetközi megmérettetésben is további sikereket ért el. Az 1906. évi milánói nemzetközi kiállításon Horti Pál terve alapján készített díszes miniszteri szobája a kiállítás legnagyobb díját nyerte el. „A művészi berendezés – sajnos – elhamvadt; az egész magyar csoport akkor ugyanis tudvalevően a lángok martaléka lett.”¹⁶

A szakmai sikerek mellett különböző magyar és külföldi állami elismerésekkel is elhalmozták. Az 1907–1910 években működő kamarai-állami kedvezményi bizottságban végzett előkészítő munkája az iparfejlesztés összpontosítására irányult. Thék, mint a bizottság elnöke, a kis- és kézműipar gépesítését szorgalmazta – a gyáriparral szembeni versenyben a kisipari-kézműves termelést támogatta. Az iparszervezés terén kifejtett munkájáért 1908-ban – elsőként a kézművesek között – megkapta a magyar királyi udvari tanácsosi címet, melyhez iparos ősei iránti tiszteletből a „Kis- Nardai” előnevet választotta.

1909-ben Hont megyében, Érsekújvártól nem messze, Lontón megvásárolta a Prónai-féle uradalmat, amelyet mintagazdasággá fejlesztett. Bár még több alkalommal részt vett az iparügyeket érintő fórumokon, és 1913-ban a magyar közgazdasági érdekképviselők delegációját vezette Bécsbe a Niederösterreichischer Gewerbeverein meghívására, de már egyre inkább csak a birtokkal foglalkozott.

Életpályájának szomorú befejezését jelentette az 1919-es Kommün időszaka, amikor a gyárát kisajátították, és őt magát az utcára tették. Ez a megaláztatás bizonyára hozzájárult betegségéhez, melynek kezelésére Balatonfüredre utazott, ahol 1919. június 8-án hunyt el. A Kommün idején ideiglenes sírba temették el a Kerepesi temetőben, majd születése napjának fordulóján, 1919. november 2-án helyezték el végső nyugalomra a Kerepesi úti családi kriptában. Ez alkalomból a Magyar Ipar című hetilapban Thék Endre munkásságát méltató cikkek sora jelent meg. A lap felsorolja mindazokat – a kereskedelmi minisztériumi államtitkártól, a főváros polgármesterét képviselő tanácsnoktól, az ipartestületek képviselőin át –, akik felszólaltak a sírnál, és idézi a méltató beszédek. Thék legendája halála után is tovább élt. „Az országos Iparegyesület Igazgatóságának 1921. december 6-án tartott ülésen megemlékezett a Thék Endre-féle bútorgyár 50 éves fennállásáról és utalt arra a benső kapcsolatra, amely a cég alapítója és az egyesület között fennáll.”¹⁷

Bizonyos, hogy Thék Endre asztalos, iparművész, gyáriparos és „iparosvezér” alakja, sokoldalú tevékenysége révén legendássá lett a kortársak szemé-

ben. Munkássága, ügybuzgó lelkesedése és hihetetlen tenni akarása a magyar ipar fejlődéséért, szerepe a magyar bútorművességben, az ipar szervezésében az eddig ismertnél jóval jelentősebb volt.

Thék munkásságát lényegében a historizmus korszakában fejtette ki, és ezen belül a historizmus több stílusirányát is képviselten formálta. Noha majdnem biztosra vehető, hogy – mint ez a korszakban Európa-szerte gyakorlat – Théknek is neves építészek ill. bútortervezők dolgoztak, írásaiból jól nyomon követhetjük saját historizmusképét, amely minden bizonnyal irányítólag kellett hasson saját gyárának kivitelezői gyakorlatára. Thék, ha nem volt is talán tervező, de a tervezők társaként jelentős irányító szerepkört kellett, betöltenie. „... a tervező-építészeknek és iparművészeknek olyan tanácsokat adott, melyek révén gyártmányainak legnagyobb tökéletességű kivitelét biztosíthatta... ő terelte a bútortervezőket a célhoz vezető helyes útra... Amikor a tervezés mineműségét és határait a fantázia végnélkülisége jellemezte és a tervezők, nemigen vették figyelembe azokat a jogos és helyes korlátokat, amelyeket az anyag parancsolólag állít a művészi formák kialakítása elé”¹⁸ – írja Alpár Ignác.

Thék egy olyan időszakban működött, amikor az európai historizmusban már kialakultak a történeti stílusok felelevenítésének különböző szakaszai és formái. Stílusismerete releváns és igen széles volt, de mindenekelőtt a francia történeti bútorművészetet csodálta és tartotta példaértékűnek. Thék egyszerre volt európai és magyar, művészi stílus tekintetében a magyar iparművészetet próbálta meg európai kontextusba helyezni. A stílusok nagy ismerőjeként válogatott ugyan a motívumok között, kétségtelenül eklektikus magatartása viszont nem az elemek öncélú elegyítése, hanem mindig a funkcióhoz igazodó. Munkáiban nem különíthetők el a stílusok, de az ismert tárgyi agyag és a képi dokumentumok alapján látható, hogy a „magánreprezentáció” esetében a barokk és rokokó stílust alkalmazta, az állami reprezentáció terén pedig a gótikát és a reneszánszt preferálta (Országház ill. budavári királyi palota), míg a hivatali épületeken a (német, olasz, francia) barokknak változatos felhasználása tapasztalható nála.

Enteriőrjei – gazdag részletformák mellett is – kiegyensúlyozottak, ami az arányos stíluskompozíciónak, a historizmuson belüli jó ízlésű választásainak köszönhető. Mindezt saját „asztalos nyelvére lefordította”: stílusismerete és stílusválasztása tette felhasználhatóvá, reálissá a művész (képző-, ipar-, vagy építész) elképzeléseit. Bár Thék büszkén vallotta magát asztalosiparosnak és nem művésznek, a mindig jól használható, és mindamelllett esztétikailag is színvonalas bútorai, enteriőrjei művészi szintűek.

JEGYZETEK

- ¹ GAUL Károly: Thék Endre emlékezete. *Építő Ipar – Építő Művészet* 1919. november 2. 131.
- ² Thék Endre önéletrajza. *Magyar Ipar – Iparügyek*. Az Országos Iparegyesület Hetilapja, 1919. november 2. 151.
- ³ Uo.
- ⁴ GAUL Károly: Thék Endre. In III. Országos Kézművesipari Tárlat. 1928. augusztus 18–szeptember 16. Budapesten, a városligeti Iparcsarnokban. Betűrendes és helynévsor. Budapest, 1928. 26.
- ⁵ Catalogue Général de l' Exposition Universelle. Paris, 1867; Illustrierter Katalog der Pariser Industrie-Ausstellung von 1867. Leipzig, 1868; Jakob von FALKE: Die Kunstindustrie der Gegenwart, Leipzig 1868.
- ⁶ Thék Endre önéletrajza. *Magyar Ipar – Iparügyek*. Az Országos Iparegyesület Hetilapja, 1919. november 2. 152.
- ⁷ Uo.
- ⁸ GAUL i. m. 26.
- ⁹ Thék Endre. A Pallas Nagy Lexikona. 18. köt. (2. pótköt.) K–Z. Budapest, 1904. 724.
- ¹⁰ Az 1885-iki budapesti Országos Általános Kiállítás katalógusa. Szerk. MUDRONY Soma. Budapest, 1885. 3043. A király-pavilonban levő építési munkák kiállítói. 19. Thék Endre, bútorgyáros, Budapest., 292.
- ¹¹ GALGÓCZY István: Az új Országház egyenleg-ünnepé. *Ország-világ* 1894. május 6., 335.
- ¹² HAUSZMANN Alajos: A királyi vár belső kiképzése és iparművészeti felszerelése. *Magyar Iparművészet* 1903. 177.
- ¹³ HAUSZMANN i. m. 186.
- ¹⁴ Kivonat Thék Endre végrendeletéből, 69/1920, 6.p., 5. Pont
- ¹⁵ SZÉKÁCS Antal: Thék Endre mint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke. *Magyar Ipar – Iparügyek*. Az Országos Iparegyesület Hetilapja. Budapest, 1919. november 2. 156.
- ¹⁶ GYÖRGYI Kálmán: Thék Endre iparművész. *Magyar Ipar* 1919. XL. köt., 13–14. szám. 161.
- ¹⁷ *Magyar Ipar* 1921. december 11., 225.
- ¹⁸ ALPÁR Ignác: Thék Endre asztalosmester. *Magyar Ipar – Iparügyek*. Az Országos Iparegyesület Hetilapja. Budapest, 1919. november 2. 160.